

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Історичний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра історії України

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

магістра

(освітній рівень)

на тему: **«Становище та суспільна активність одеського**

студентства у другій половині 1960-1980-х рр.»

«Position and public activity of students of Odessa in the second half of the 1960-1980th»

Виконала: студентка заочної форми навчання
спеціальності 8.02030201 Історія
Кулікова Єлизавета Олександрівна

Керівник: к.і.н., доц. Новікова Л. В. _____

Рецензент к.і.н., доц. Мілевич С. В. _____

Рекомендовано до захисту:

Захищено на засіданні ЕК №1

Протокол засідання кафедри

протокол №____ від____ 2017 р.

№ __ від _____ 2017 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

(підпис) Бачинська О. А.

(підпис) Сминтина О. В.

Одеса-2017

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Розвиток історіографії проблеми та особливості джерельної бази Методичні засади дослідження	7
1.1 Історія дослідження становища та суспільної активності студентів вишів у другій половині 1960-х – на початку 1980-х рр.	7
1.1.1. Радянська історіографія проблеми.	7
1.1.2. Особливості розвитку історіографії проблеми на сучасному етапі розвитку історичної науки.....	10
1.2 Джерельна база дослідження	13
1.3 Теоретико-методологічні основи дослідження	18
1.3.1. Категоріальний апарат.	18
1.3.2. Головні методологічні підходи та методи.	25
Розділ 2. Становище студентства УРСР та його роль у суспільному та культурному житті у другій половині 1960-х – на початку 1980-х рр....	31
2.1. Матеріальне становище студентства.....	31
2.2. Навчальний процес та його вплив на становище студентства....	37
2.3. Вільний час як сфера студентської активності	39
2.4. Громадська активність студентів	40
2.5. Наукова активність студентів	49
2.6. Спорт у житті студентства	53
Розділ 3. Особливості становища одеського студентства.....	57
3.1. Загальна характеристика про шарку одеського студентства	57
3.2. Матеріальне забезпечення	58
3.3. Навчальний процес.....	62
3.4. Дозвілля одеського студентства	71
3.5. Форми залучення студентства до громадської діяльності	77
Розділ 4. Активність та досягнення одеського студентства у різних сферах суспільного життя.....	86

4.1. Наукові досягнення студентів	86
4.2. Культурна активність студентської молоді	89
4.3. Місце спорту у студентському житті	91
4.3. Трудовий внесок студентства у розвиток міста та області	95
Висновки.....	98
Список джерел та літератури	100
Додаток 1	115
Додаток 2	122
Додаток 3	123

ВСТУП

Актуальність проблеми. Студентська молодь вищих навчальних закладів України являє собою один із найголовніших рушіїв розвитку новітньої української державності. Від особистості молодого фахівця, його світогляду, переконань та інтелектуального потенціалу залежать перспективи розвитку країни та суспільства.

Водночас, студентство, що об'єднує кращу молодь, виступає активною, дієвою силою та відіграє важливу роль у суспільно-політичному житті країни.

Зазначимо, що особливу увагу проблемам виховання студентської молоді приділялося у 60-80-ті рр. XX ст., коли студентство розглядалося особливою соціальною групою, зі значним потенціалом та можливостями. Саме цей період відзначився інтенсивними пошуками та дослідженнями питань формування громадської свідомості студентської молоді, ролі громадського ідеалу у підготовці майбутнього спеціаліста, соціально-активної особистості. Зазначені питання і на сучасному етапі розвитку національної вищої школи не втратили своєї актуальності та потребують ретельного вивчення.

Питанню студентства приділяли увагу в науковій літературі. Зокрема досліджували періоди 20-30-х рр. XX ст. та кінець XX століття, тобто період перебудови й період незалежності України. Становище студентства в період 60-80-х рр. XX ст. розглядається науковцями узагальнено та поверхово. Взагалі історіографію досліджуваної теми можна розділити на два періоди: період існування СРСР, в якому науковці розглядали студентство в ідеологічному плані, та період кінця XX - початок XXI ст., в якому студентство вже розглядається як окрема соціальна група, яка має свої особливості. Тому тема становища та активності студентів є актуальною на сьогоднішній день.

Метою дипломної роботи є дослідження умов розвитку та ступеню активності студентського життя в другій половині 1960-початку 1980-х рр.

Відповідно до поставленої мети визначені такі завдання:

- Вивчити джерела та історіографію досліджуваної теми;
- Розглянути умови студентського життя в УРСР та його роль у суспільному та культурному житті в досліджуваній період;
- Розкрити особливості студентського життя в Одесі та Одеському регіоні;
- Висвітлити активність та досягнення одеського студентства у різних сферах суспільного життя.

Об'єктом дослідження є студентство вищих навчальних закладів м. Одеси у 60-80-х рр. XX ст.

Предметом дослідження є становище та суспільна активність одеського студентства у другій половині 1960-1980-х рр.

Хронологічні рамки дослідження – 60-80-х рр. XX ст. Нижня межа обумовлена зміною політики лібералізації з усуненням М.Хрущова та приходом до влади Л. Брежнєва - 1964 р. Верхня межа – 1982 р., коли Л.І.Брежнєв припинив виконувати свої повноваження.

Територіальні межі дослідження визначаються кордонами м. Одеси, у деяких випадках Одеської області, а також територією УРСР.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань в дипломній роботі використані історично-генетичний, логічний, історичний метод та метод анкетування. За допомогою логічного та історичного методу в дипломній роботі було розглянуто студентство як теоретико-методологічне поняття та як сам процес, який відбувався в певний історичний період. Історико-генетичний метод дав змогу розкрити послідовно всі властивості студентства як елементу повсякденного життя певного верства населення та описати їх в хронологічній послідовності. Методом анкетування було зібрано спогади безпосередніх учасників певних історичних подій.

Характеристиці джерельної бази роботи та історіографії присвячений перший розділ дослідження. Слід зазначити, що головною групою джерел стали

усні джерела, що були зібрані під час анкетування колишніх студентів одеських вишів.

Особистий внесок автора в розробку проблематики. Розкрито особливості активності студентства в кінці 1960 – початку 1980-х рр. в межах м. Одеси, які на сьогоднішній день не досліджено в повному обсязі. Для дослідження були використані елементи усної історії. Фактичні матеріали підкріплені спогадами безпосередніх учасників досліджуваного періоду.

Апробація. Основні положення дослідження виголошені в доповідях на наукових конференціях: 66-а звітна студентська наукова конференція ОНУ ім. І. І. Мечникова (Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2011); Міжнародні наукові читання (Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2012); III Всеукраїнська наукова конференція «Людина в структурах повсякдення в історії України» (Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля, 23-24 листопада 2011 р.); «Дні науки історичного факультету - 2013» VI Міжнародна наукова конференція молодих учених (КНУ ім. Тараса Шевченка, 25 квітня 2013 р.); 71-а звітна студентська наукова конференція ОНУ ім. І. І. Мечникова (Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечникова, 23-24 квітня 2015); Наукова конференції з історії України для студентів і аспірантів «Хаджибеївські читання» (Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечникова, 16 березня 2017).

Публікації. Матеріали дослідження опубліковані в 5 публікаціях загальним обсягом 1,4 друк аркушів.

Обґрунтування структури роботи. Структура роботи була визначена відповідно дослідницьким завданням. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, які в свою чергу мають декілька підрозділів, висновків та списку використаних джерел та літератури.

Зазначення загальної кількості використаних джерел та літератури, додатків. Загалом для дослідження було використано 43 джерела та 98 найменувань літератури. У роботі присутні 3 додатки.

Розділ 1

РОЗВИТОК ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історія дослідження становища та суспільної активності студентів вишів у другій половині 1960-х – на початку 1980-х рр. Історію дослідження особливостей студентського життя в обраний період можна розділити на два етапи. Перший етап пов'язаний з дослідженнями радянських дослідників, другий етап пов'язаний з періодом становлення та розвитку незалежної України. Різниця між ними полягає передусім у методологічних підходах, а також у широті проблематики досліджень.

1.1.1. Радянська історіографія проблеми. Радянська історіографія представлена роботами, в яких був здійснений аналіз поточного розвитку вищої освіти та безпосередньо становища студентства вищих навчальних закладів. Принципи оцінок радянських дослідників були пов'язані зі ставленням до студентства, основи якого були закріплені у радянському законодавстві. Студентська молодь вітчизняними науковцями у 1960-х – 1980-х рр. вивчалась фрагментарно в контексті інших розвідок, і лише окремі проблеми, пов'язані з повсякденним життям учнів вищої школи стали предметом наукового дослідження. Слід враховувати, що у СРСР питання, присвячені інтелігенції, молоді, студентам як правило вивчались комплексно на основі загальносоюзного матеріалу.

Розвиток історіографії проблеми здійснювався паралельно і до певної міри на основі досягнень соціологічних досліджень, які впроваджували категоріальний апарат, пропонували структуру дослідження студентської молоді. [95]. Докладніше на цьому предметі ми зупинимося у третьому підрозділі.

Питання комуністичного, патріотичного, інтернаціонального та атеїстичного виховання студентів висвітлені у розробках Б.Кучменка, І.Шкурка, В.Косташа, Г.Пономаренко, Є.Зайцевої. Залучення студентів до

виробництва аналізував Ю.Борисенко, участь студентства у наукових товариствах – М.Кравець. Проблемам вищої педагогічної школи присвячено розвідки В.Браницького, М.Головка, вищої технічної освіти – І.Кривого, М.Марущака, О.Пучка. В основному дослідники підкреслювали позитивні зрушення, які відбулися в освітній галузі тих років [135].

До наукових праць 1950–1980-х рр., які частково висвітлювали життя студентської молоді у контексті історії окремих ВНЗ, можна віднести праці В.Здоровеги [75], О.Довганича [67] та ювілейні збірники.

Окремі дослідження торкалися історії одеського студентства.

Дослідження історії Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова припадає на університетські ювілеї, починаючи з самого початку існування. Так І. М. Коваль та В. М. Хмарський констатували даний факт, виходячи із наявності праць з історії вищого навчального закладу [85]. Якщо наблизитись до досліджуваного періоду, то дослідження історії університету почали проводити з 1965 року. Саме в цей рік колишній професор А. В. Флоровський готував збірку до видання, але на жаль в результаті через легковажність одеських колег було видано невелику книгу, яка складалась з п'яти аркушів - структура діахронна – вступ (1%), три з половиною розділи присвячені «дорадянському» періоду (55 років – 60%), решта – радянському (45 років – 40%) (виділено «Університет сьогодні», тобто після XXII з'їзду КПРС – 10%), наявні світлина (8–4% обсягу). Через три роки з'явилося на світ фундаментальне видання, куди входило 14 членів редакційної колегії на чолі з ректором О. І. Юрженко. Авторами «історичної частини» (власне синтези), яка зайняла близько третини книги, були шість істориків – К.Г. Мигаль, В.М. Немченко, П.А. Некрасов, З.В. Першина, М.Ю. Раковський, Є.В. Сизоненко. Решта тексту була поділена між природничими і точними науками (біологічні – 13 авторів, геолого-географічні – 12, хімічні – 5, фізичні – 5, механіко-математичні – 2), суспільствознавчими (7 авторів) і 20 гуманітарними (філологічні науки – 10, включаючи іноземну лінгвістику та класичну

філологію, юридичні – 4, педагогічні – 3, історичні – 2, психологія – 1) науками та науково-дослідними установами (4 автори). Отже, разом авторів з членами редколегії та відповідальним за світлина й репродукції – понад 80 осіб. До 125-літнього ювілею було розпочато підготовку чергового видання. Редакційну колегію було очолено І. П. Зелінським, тодішнім ректором університету. Видання було видано в 1990 році. Згодом також були видання при ректорі Сминтині В. А., а в 2010 році з'явилося ще одне видання за редакцією О. б. Дьоміна та В. М. Хмарського. Нарешті на 150 річницю в 2015 році було видано фундаментальне видання історії університету з початку заснування та до сьогодення, яке торкнулося не тільки фактичних та поверхових даних про розвиток університету, але й особливостей розвитку науки, студентського життя, кадрового складу та ін.

Щодо дослідження історії Одеського національного економічного університету, слід відмітити, що зроблені спроби відтворення розвитку університету шляхом видання до 90-річчя університету видання «Наукові традиції Одеського державного економічного університету: від витоків до сьогодення», де було відтворено формування, становлення та розвиток наукових традицій ОДЕУ. Крім того існують видання про історії факультетів та кафедр, де теж відображений розвиток структур вузу в певний проміжок часу. Більшу увагу приділено професорсько-викладацькому складу. Зокрема щодо дослідження особливостей студентського життя в ОНЕУ відстуні.

З досліджень радянського часу слід згадати статтю В.Кожушного, присвячену активній роботі клубу «Романтик» «Естетичне і фізичне виховання та побут студентів: на матеріалах першого республіканського зльоту студентів-активістів «Романтик» в 1970 році. Крім того він описує і той факт, що на IV Всесоюзному зльоті у Києві туристи одержали першу премію за найбільш цікаву і змістовну роботу і диплом журналу «Романтик» за краще висвітлення походу в пресі [92, С. 107–108].

Науковці радянського історіографічного періоду накопичили значний фактичний матеріал, але проаналізували лише окремі аспекти цієї проблеми. Однак дослідження радянського часу характеризуються надмірною ідеологізацією та перевищенням ролі партії у житті вищої школи, тому весь наявний фактаж потребує об'єктивного переосмислення. Роботи вчених, які вивчали повсякденне життя студентів відсутні, чим і обумовлене звернення автора до студіювання цієї теми.

1.1.2. Особливості розвитку історіографії проблеми на сучасному етапі розвитку історичної науки. Для вивчення обраної проблеми дослідження важливе значення має як загальна, так і спеціальна історіографія.

Частина праць присвячена аналізу окремих аспектів історії вищої освіти у другій половині XX ст. Зокрема, у роботах В.Барана проаналізовано політику русифікації ВНЗ в 1960-ті рр. [49].

Важливе значення для розуміння загального соціального контексту історії студентства мають праці загального характеру, присвячені життю населення радянської України. Зокрема, Л. Ковпак у своїх дослідженнях у контексті загальних суспільно-політичних подій приділяє увагу соціально-побутовим умовам життя населення України в період 1945–2000 рр. [86]. На даному етапі розвитку історичної науки інтерес багатьох дослідників прикутий до проблем молодіжного (Д.Табачник, В.Головенько, О.Корніївський, Т.Пашиніна) [135], національно-визвольного руху (А.Русначенко, Р.Ковалюк) [135], інакодумства та дисидентства в УРСР 1940–1980-х рр., не останню роль в яких відіграла студентська молодь (Ю.Курносів, Г.Касьянов, Ю.Данилюк, О.Бажан, Б.Захаров) [135]. Вченими цієї історіографічної підгрупи фрагментарно відображено суспільно-політичні настрої молоді (в період “сталінщини”, хрущовських реформ та в період їх згортання). Тематика руху опору студентів ВНЗ Західної України розробляється Р. Генегою [59].

У сучасній історіографії вивчення історії студентства оформилося вже в окремий напрям. Кропивко О. М. розглядає соціально-побутові аспекти

повсякденного життя студентів в період 60-70-х рр. XX ст. в м. Києві. Значна увага приділена питанням розвитку складових соціальної інфраструктури: забезпеченості навчальним фондом, поліпшенню житлово-комунальних умов, громадського харчування та медичного обслуговування студентів [91]. Велику увагу приділила історії повсякденності студентів Хоменко Н. М., зокрема в своїх роботах вона досліджує повсякденне життя студентської молоді, як окрема група суспільства. Звичайно в роботах є й публікації щодо дозвілля студентської молоді в 60-70-тих рр. XX ст. Вона була співавтором наукового видання Інститутом історії України – «З історії повсякденного життя в Україні», де вони описує суспільно-політичні настрої молоді після смерті Й. Сталіна [135].

Аналогічним направленням займається Ебель Анна та Оксана Панчук, які в праці «Побут та дозвілля студентів Київського університету у 1960-х – середині 1970-х років» характеризують не тільки побутові умови студентства, але й форми участі у культурному та спортивному житті [71].

Питанню художньої творчої діяльності студентів приділила увагу Гіптерс З. В., яка на основі своєї дисертації родить висновок, що художня діяльність студентів має свої етапи розвитку: (1960-1969 рр., 1970-1990 рр.) [60].

Крім того, науковець Бадер А. В. досліджує громадсько-політичну діяльність у повсякденному житті студентської молоді УРСР, хоч і виділяє більше вищі навчальні заклади Донбасу. Предметом дослідження стали і особливості спортивного життя студентської молоді [47].

Необхідно відмітити, що питанню студентських будівельних загонів було приділено увагу науковцями Колядою Ігорем та Ралко Романом. В їх праці аналізується процес розвитку студентського руху в УРСР у його такій організаційній формі, як студентські будівельні загони [87].

Важливі висновки містить праця Шевчук А. В. Автор простежує еволюцію системи вищої освіти, кількості студентів (є дані і по Одесі). Автор відзначає, що протягом 1960–1980-х рр. кількість ВНЗ збільшилась у 1,2 рази

(від 132 у 1965/1966 н. р. до 149 у 1990/91 н. р.), студентів у цей самий період побільшало в 1,3 рази (від 690 тис. до 881,3 тис. осіб) [139].

У працях Власової Н. М. розглядається дозвілля студентів України у проміжку 1953-1964 рр. на прикладі вузів України, де приділяється увага культурному відпочинку студентів, діяльності студентських клубів у вузах, в тому числі й в одеських. Хоча її роботи присвячені іншому періоду, однак вони поклали підґрунтя для дослідження більш пізніх періодів. [55;56] Те ж стосується і праць О.О.Онищук, присвячених питанню організації підготовки кадрів науково-технічного персоналу в 60-х рр. ХХ ст.. [105]. Такі кардинальні зміни він пояснює необхідною потребою у розширенні виробництва та економіки.

Дослідженню студентського життя в Одесі присвячена мала кількість праць. Поверховий аналіз студентського життя Одеської області торкався інших хронологічних рамок, зокрема періоду колективізації та індустріалізації, або періоду «перебудови». Це визначає необхідність більш детального дослідження студентського життя в Одеській області в 60-80-ті рр. ХХ ст.

У дослідженні Сечки Світлани розглядається діяльність студентських клубів за інтересами в 60-80-ті рр. ХХ ст. [125], до яких входив клуб «Романтик» Одеського Політехнічного інституту, «Дорогами батьків» Одеського університету.

У «Романтика» існували свої традиції, форми і методи роботи в галузі патріотичного виховання. У 1964 році туристи пішли дорогами боїв Другої світової війни на Кавказі. Саме у цьому році виникла думка про проведення ряду спеціальних експедицій по вивченню оборони Кавказу. Пропозиції спортсменів-туристів підтримали партійна та комсомольська організації інституту.

У сучасній зарубіжній історіографії на основі використання інтерпретаційного методу Гарфінкеля, який вивчає повсякденні практики студентів, досліджується проблема ментальності студентства 1970-х рр. Даний

метод дозволяє досліднику разом із респондентом «в ході бесіди...знайти той сенс, який придає своїм словам та вчинкам» (у роботі М.Г.Котовської та Н.В.Шалигіної) [93]. Також увага приділяється розвитку самоврядування радянського студентства [46]. Сахаров В. А. та Сахарова Л. Г. досліджують питання особливостей виховання релігійної терпимості у студентській молоді в радянський період. Автори визначають форми атеїстичного виховання, такі, як масові інтернаціональні свята, конкурси творчих робіт по атеїстичній тематиці, екскурсійні поїздки в інші міста та зарубіжні країни [123].

Отже, питанню особливостей студентського життя було приділено увагу в Радянському Союзі та за часів Незалежності України. Звичайно, в обидві періоди дане питання було висвітлено в особливих ракурсах. Якщо в СРСР тема студентське життя майже нікого не приваблювала, то в період становлення та розвитку Незалежної України даному питанню була приділена достатня увага. Зокрема воно розглядалось у розрізі навчального процесу, дозвілля та ін.

1.2 Джерельна база дослідження. Перш за все, необхідно зазначити, що до опублікованих джерел відносять нормативно-правові акти, пов'язані з студентством та їх діяльністю.

В радянську післявоєнну добу відбувалися структурні зміни в усіх сферах життя. Освіті приділялося більше уваги для підготовки кваліфікованих фахівців.

З метою активізації самостійної роботи студентів Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти СРСР було розроблено нормативи з обсягу домашніх завдань студентів, про що свідчить інструктивний лист Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР від 31 липня 1962 р. № И-37 «Про тижневе завантаження студентів всіма видами навчальних занять» [7]. Міністерство пропонувало створити тимчасові методичні комісії на факультетах, до складу яких включалися викладачі з предметів, що вивчалися. Комісіям доручалося проаналізувати зміст навчальних курсів, усунути

вивчення того самого матеріалу в навчальних програмах суміжних дисциплін, узгодити обсяг домашніх завдань між дисциплінами упродовж семестру.

Метою практичних занять у ВНЗ досліджуваного регіону та періоду було відпрацювання умінь і навичок, узагальнення, систематизація та закріплення нової навчальної інформації, набуття практичних умінь, необхідних для подальшої професійної діяльності [62].

Актуальність самостійної роботи студентів підвищилася з уведенням у дію наказу від 23 червня 1964 р. «Про строки підготовки та покращення використання спеціалістів з вищою та середньою спеціальною освітою» [8], у якому вкотре зазначалося, що для більш ефективної підготовки майбутніх спеціалістів необхідно переглянути та затвердити нові навчальні плани, виключивши з них дублювання навчального матеріалу, та звернути особливу увагу на організацію таких видів самостійної роботи студентів, як виробнича практика, лабораторна, науково-дослідна й експериментально-конструкторська робота. Про необхідність удосконалення науково-дослідної роботи студентів йшлося й в інших нормативних документах, а саме в наказі Міністра вищої та середньої спеціальної освіти від 8 червня 1961 р. «Про затвердження положення про науково-дослідницьку роботу студентів» [9] та в наказі № 263 Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР від 20 серпня 1963 р. «Про заходи щодо реалізації постанови червневого пленуму ЦК КПРС» [10].

В 1969 році біло прийнято Постанову про затвердження положення про вищі навчальні заклади СРСР. [12]. В постанові прописувалися права громадян СРСР на отримання вищої освіти, незалежно від раси, національності, статі, майнового та соціального положення, віросповідання на основі широкого розвитку національної по формі та соціалістичної за змістом культури народів СРСР. Крім того, в нормативно-правовому акті зосереджені загальні положення, права та обов'язки студентів, професорсько-викладацького складу, управління вищими навчальними закладами. Слід відмітити, що станом на 1969 рік, даний нормативно-правовий акт був один із перших, які об'єднували в собі

положення про всіх учасників навчального процесу. Також в постанові зазначені положення про художню самодіяльність, студентські клуби.

Надалі система вищої освіти почала поповнюватися нормативними актами. Так в 1973 році був прийняти наказ «Про курсові іспити та заліки в вищих навчальних закладів СРСР». Наказ роз'яснював систему та порядок проведення іспиту та заліку. За даним наказом, заліки слугують формою перевірки успішного виконання студентами лабораторних та розрахунково-графічних проектів (робіт), засвоєння навчального матеріалу практичних та семінарських занять, а також формою перевірки проходження навчальної та виробничої практики та виконання в процесу цих практик всіх навчальних доручень відповідно із затвердженою програмою. Студенти зобов'язані скласти всі іспити та заліки в суворому відповідно з навчальними планами, а також затвердженими програмами, єдиними для денних, вечірніх та заочних вищих навчальних закладів (філіалів, факультетів, відділень) [16].

Як свідчить історіографічний пошук, для вдосконалення навичок самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів Східного регіону України в період 60-х рр. XX ст. особливого значення надавалося й позааудиторним формам навчальної роботи, метою яких було набуття студентами навичок самостійної роботи з літературою, уміння організовувати власну працю, логічно мислити, аналізувати й узагальнювати інформацію.

У контексті досліджуваної проблеми виявлено, що в 60-ті рр. XX ст. кафедри та деканати ВНЗ окресленого регіону систематично працювали також над покращенням процесу управління самостійною роботою студентів, удосконаленням методики керівництва курсовими та дипломними проектами та визнавали, що систематичне керівництво самостійною роботою студентів та контроль за нею забезпечували успішне засвоєння навчального матеріалу. Наприклад, у звіті про роботу факультетів Харківського державного університету імені О.М. Горького знаходимо відомості про те, що в досліджуваний період за розпорядженням навчальної частини університету на

факультетах проводилися методичні конференції та виставки, присвячені питанням підвищення якості керівництва самостійною роботою з боку кафедр [62].

Преса представлена періодичними виданнями 60-70-ті рр. XX ст. та сучасними виданнями, в яких описується студентське дозвілля 60-70-ті рр. XX ст. В 60-70 – ті. рр. XX ст. випускалося багато періодичних видань, в яких описувалися перемоги або просто життя в вищих навчальних закладах. Зокрема було використано такі періодичні видання, як «Знамя коммунизма», «Комсомольское знамя», «Чорноморська комуна», «Радянська освіта» за відповідні роки.

В газеті «Знамя коммунизма» описувалися події, які відбувалися в Одеському університеті ім.. І. І. Мечникова на той час, які охоплювали студентське дозвілля в цілому. Про холодильний університет було описано в газеті «Комсомольское знамя», зокрема про їх навчальний процес та про розвиток наукового життя студентів.

Журнал «Огоньок» висвітлював в номерах діяльність студентів в тому числі. Так в 11 номері висвітлюється система вищої освіти через з погляду іноземних студентів. [19]

Так наприклад, в Одеському національному університеті ім.. І. І. Мечникова, як пише газета «Знамя коммунизма» від 10.08.1971, було підвищено через комітет комсомолу елементи військово-патріотичного виховання. «В практику вошли приглашения на заседания кружков ветеранов, героев СССР, Героев Социалистического Труда. Кафедра общественных наук организовывало экскурсии по местам революционных событий в города-герои Ленинград, Москву, Севастополь, Волгоград. Студенты политехнического института в течении несколько лет совершают походы по местам героической обороны Кавказа. Занимаются установлением обелисков, мемориальных досок, открытием памятников» [22]

Віддаючи належне підготовці спортсменів, членів збірних СРСР, до чергових Олімпійських ігор Наказом Міністра вищої і середньо-спеціальної освіти СРСР, у 1963 р. видано Наказ «Про підготовку студентів-спортсменів для участі у XVIII літніх і XIV зимових Олімпійських іграх», у якому фактично розписано завдання ректорам ВНЗ, спільно з ДСТ «Буревісник» і ДСТ профспілок для створення найкращих умов спортсменам-студентам під час підготовки до Олімпійських ігор. Також прийнято Положення про об'єднане (Міжвузівське) навчальне відділення спортивного вдосконалення [17].

Для досягнення мети використовуються спогади безпосередніх учасників досліджуваного періоду, які на сьогоднішній день працюють викладачами в вищих навчальних закладах, усні коментарі, щоденники, аудіо та відео засоби.

Опитувались респонденти від 60 до 90 літ, які були студентами в досліджуваний період.

Загалом було опитано 80 чоловік різного віку, які навчалися в Одеських ВНЗ. В додатку 1 виділені основні особистості, які відображені в дипломній роботі. Загалом опитування проходило шляхом запису на аудіоносій або відображене у вигляді анкети у письмовому вигляді. Опитувані особи працюють в Одеському національному економічному університеті викладачами та деякі з них займають певну керуючу посаду, хоча більшість людей в свою чергу закінчили Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. Контингент опитуваних людей різний в плані місця народження. Існують такі, які народилися в сільській місцевості, та ті, які в міській. В свою чергу, як не парадоксальне не звучить, місце народження опитуваних осіб мало свій неабиякий вплив на подальший розвиток світогляду особи в студентському житті і не тільки.

Обрання респондентів проходило через вікові рамки. Тобто опитувані особи навчалися саме в період 1960-80-рр. В основі опитування лежить описання особливостей студентського життя особи в контексті навчального процесу, науки, спорту, дозвілля, культурного життя та ін.

Через спогади було досліджено їх дозволя в період студентства через матеріали усної історії. Зокрема, письмові та усні джерела доповнили повну інформацію щодо досліджуваної теми.

В результаті опитування було встановлено, що є група людей, які були організаторами дозволя та ті, які були просто безпосередньо учасниками дозволя. Так з 80 респондентів 30 були організаторами дозволя, а 50 – учасниками.

1.3 Теоретико-методологічні основи дослідження.

1.3.1. Категоріальний апарат. Основною категорією, що використовується у роботі, є поняття «студентства». «Студентство», у свою чергу, є частиною поняття «молоді». Тому важливо враховувати всі головні аспекти цього поняття, на які вказувалося у суспільних науках. Становлення цієї наукової категорії, що означає вікову групу у структурі суспільства, пов'язано значним чином з соціологічними дослідженнями, а також до певної міри філософськими. У філософії та соціології підкреслюється важливість цієї вікової категорії у зв'язку з тим, що вона, молодь, є провідником нових ідей, ініціатив, виступає носієм нових знань.

Вже представники суспільних наук радянського часу виявляють особливий інтерес до молоді як особливого суспільного явища. Радянські соціологічні комплексні та колективні дослідження проблем студентської молоді починають рясніше з'являтися з 1960-х–1970-х рр. Увага цих праць в основному зосереджувалася на проблемах формування особистості студента, виховання, підготовки до участі в соціальних процесах, його інтересів, моральних та естетичних потреб [116; 95]. Радянський дослідник В. Боряз, виходячи із філософських позицій сформулював досить складне й змістовне визначення поняття «молодь». На його думку, молодь – це об'єктивне суспільне явище, що виступає завжди як специфічна вікова велика суспільна група, її сутність на будь-якому етапі історичного руху втілена в тій частині людства, яка є сукупним суб'єктом певної конкретно-історичної форми

суспільства. В. Боряз вважає, що досягнення молоддю стану повного привласнення природи та сутності цієї частини людства є моментом ствердження молоді як цілісного й усебічного суб'єкта та об'єкта суспільного руху й тим самим власного заперечення себе як молоді. Він визначає вікові межі молоді від 14 до 35 років та вважає, що вони об'єктивно зумовлені тривалістю періоду її розвитку, а вікові градації в цих межах – тривалістю окремих стадій розвитку [53, С. 99].

Згідно із філософським енциклопедичним словником (1983 р.) [134, С. 384] молодь є соціально-демографічною групою, яка виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану та зумовлюється наявністю певних соціально-психологічних властивостей, що мають соціально-історичну природу й залежить від суспільства, його устрою, культури та інших особливостей. Перше комплексне дослідження проблем української молоді здійснене колективом соціологів Інституту соціології АН України тільки в 1987 році під загальною назвою “Соціальний портрет молоді Української РСР” Разом з колективом існуючого тоді Науково-дослідного центру молодіжних проблем ЦК ЛКСМУ.

У радянський період з'являються і спеціальні соціологічні дослідження, присвячені студентству. У 70-і рр. XX століття радянськими соціологами Б. Рубіним та Ю. Колесніковим студентство було визначено як соціальна група в системі вищої освіти, що має свої специфічні особливості й готується виконувати соціальні ролі інтелігенції [112]. У роботах В. Лісовського, присвячених вивченню феномену радянського студента, дається визначення студентства як соціальної групи в соціальній структурі суспільства, яка за суспільним становищем належить до інтелігенції, є її резервом та призначена для занять висококваліфікованою працею в різних галузях науки, техніки, культури. У 1976 р. В. Т. Лісовський у зв'язку з проблемою студентства як соціального прошарку звернув увагу на поняття «соціальної активності особистості» як свідомої, добровільної, ініціативно-творчої діяльності,

направленої на прогресивне перетворення навколишньої середовища та самої особистості [95].

У соціологічних словниках студентство визначається як „самостійна соціальна група, що представляє собою сукупність індивідів, об'єднаних спільними інтересами, що перебувають між собою у взаємодії, допомагають один одному в досягненні особистих цілей” [126, С. 322].

Більше з погляду соціології характеризується поняття «молоді» у виданнях кінця ХХ – початку ХХІ ст., з особливим наголосом на активній ролі молоді у житті суспільства. Як підкреслював сучасний німецький соціолог К. Менерт, роль молоді в історичному процесі складається в кристалізації цінностей майбутнього [122].

У сучасному українському соціологічному словнику (2006 р.) [50, С. 153] дається два визначення сутності молоді:

1. У широкому сенсі – це широка сукупність групових спільнот, яка утворюється на основі вікових ознак і пов'язаних із ними основних видів діяльності.

2. У вузькому сенсі – соціально-демографічна група, котра виділяється на основі зумовлених віком особливостей соціального становища молодих людей, їх місця в соціальній структурі суспільства, специфічних інтересів, цінностей.

Заслуговує на увагу думка вченої В. Добриніної, яка розглядає молодь із погляду соціально-психологічного підходу, тому звертає увагу на те, що для визначення поняття «молодь» необхідно враховувати психофізичні, економічні та соціальні критерії. Отже, вона розуміє «молодь» як найбільшу динамічну частину суспільства, яка проходить стадію формування організму й психіки, належить до вікової групи, котра перебуває на стадії фізичного та духовного становлення [66, С. 78].

Приділяється спеціальна увага і власне категорії «студентства». Сучасний соціолог Л. Рубіна визначає студентство як особливу суспільну групу,

основною характеристикою якої є перехідний стан, що проявляється й на соціально-класовому, і на особистісному рівні. Студентство поєднує молодь приблизно одного віку й однакового рівня освіти, яка відрізняється від інших соціальних груп формами організації життєдіяльності, „локалізацією” способу життя в стінах вищого навчального закладу, студентської групи, гуртожитку. Найважливішою специфічною рисою студентства є заняття навчальною діяльністю. На думку Л. Рубіної, студентство не є соціально-класовою або соціально-професійною групою. Це велика суспільна група, яка служить джерелом поповнення лав інтелігенції, зайнята діяльністю з підготовки до висококваліфікованої праці, та приймає активну участь у різноманітній суспільно-корисній діяльності [117].

Як відзначає О. Рудакова, „студентство, як і молодь у цілому, не є соціальним елементом, що існує поряд із класами; це, насамперед, невід’ємна складова частина соціальної структури суспільства, у якій специфічно проявляються сутнісні властивості й риси класів та шарів. Студентська молодь, що складається із представників різних класів і соціальних спільнот, має подібні риси й спільні інтереси” [118].

Виходячи з концептів соціокультурного (П. Сорокін), Л. Сокурянська визначає „студентство як соціокультурну спільноту, яку складають учні вищих навчальних закладів [121, с. 288].

Луков В. А. звертає увагу на чинники впливу на формування особистості студентів. Так, він вважає, що в студентські роки на особистість починає впливати мікросоціальна середовище: вона піднімається як джерело орієнтацій та регулятор вибору життєвих позицій [97, С.106-109].

Важливими категоріями, що використовуються у даній роботі, є категорії «становища студентства» та «суспільної активності студентства» (історичний аспект). Традиційно поняття становища стосовно різних соціальних груп трактують як соціально-економічне становище. Однак на сучасному етапі розвитку науки це поняття наповнюється різним змістом, в залежності від

позиції автора дослідження, а становище та суспільна активність часто розглядаються у межах історії повсякдення. Яскравим прикладом такого підходу є робота М.Е.Кругляк, присвячена студентству в українських землях Російської імперії. Автор фактично поділяє поняття «становища» на дві складові. Це виявляється у назвах та змісті двох розділів роботи дослідника. Один з розділів називається «Соціально-правове становище студентства». У ньому прослідковано зміни в соціальному складі студентства підросійської України, обумовлено їхні причини; визначено особливості правового статусу студентства, здійснено порівняння регламентації життя студентства різних вищих навчальних закладів. Інший розділ має назву „Матеріально-предметні структури побуту студентства”. У ньому розглянуто особливості формування студентського бюджету, вирішення проблем житлового забезпечення, харчування, проаналізовано стан здоров’я студентства, місце одягу в його повсякденному житті. Крім того, автор розглядає «Нематеріальні сфери повсякденності студентства». У цьому розділі проаналізовано ставлення молоді до навчальної діяльності, способи проведення дозвілля, виокремлено сутнісні риси студентської ментальності.

Ще однією категорією, яка використовується у даній роботі, є категорія «навчального процесу», що є основою діяльності вищих педагогічних закладів. Головним змістом навчального процесу є навчання, тому існують різні підходи до використання терміну «навчальний процес» або «процес навчання» [141, С.223]. Одне з визначень «навчального процесу» передбачає, що це зміна стану системи навчання як цілісного соціально-педагогічного явища, послідовне просування вперед для досягнення цілей навчання, виховання, розвитку та самовдосконалення учнів [141, С.18].

У «Українському педагогічному словнику» (1997 р.) С.Гончаренка зазначено, що «навчальний процес – це система організації навчально-виховної діяльності, в основі якої – органічна єдність і взаємозв’язок викладання й учіння; спрямована на досягнення цілей навчання й виховання [63, С. 223].

Сучасні науковці В. Астахова та А. Сидоренко у «Глосарію сучасної освіти» (1998 р.) відзначають, що «навчальний процес» – це спеціально організована діяльність, спрямована на формування у студентів наукових знань, необхідних способів діяльності, емоційно-цілісного й творчого відношення до навколишньої дійсності, загальний розвиток людини. [61, С. 235] У сучасній педагогічній енциклопедії Є. Рапцевича (2005 р.) поняття «навчальний процес» розкривається з педагогічної та психологічної точок зору як – взаємодія педагога та того хто навчається, яка сприяє розвитку та саморозвиткові вихованця [107, С. 636]. Видатні сучасні вчені В.Галузинський та М.Євтух підкреслили, що поняття «навчальний процес» охоплює всі компоненти навчання [57, С. 144].

Отже, досліджене поняття «навчальний процес» свідчить, що сучасна психолого-педагогічна наука виробили значну кількість теоретико-практичних знань із питань організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Водночас необхідно відзначити, що існує різниця та неоднomanітність у визначенні терміну. Ця категорія на сучасному етапі знайшла відображення у низці правових актів, зокрема, у «Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» (1993 р.). Згідно «Положенню», навчальний процес у вищих навчальних закладах – це система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти та певному освітньому або кваліфікаційному рівні відповідно до державних стандартів освіти [2, С. 111].

У нашій роботі ми будемо використовувати категорію «навчальний процес», зміст якою визначаємо як сумісну діяльність педагога і студента в результаті якого студент повинен оволодіти знаннями, уміннями й навичками, передбаченими навчальною програмою.

Ще одна категорія, використана у роботі – це категорія «вільного часу» студентства. Дослідження цієї категорії в колишньому СРСР започаткував ще в 20-х роках академік С.Г. Струмилін в роботах “Багатство та праця”. Саме в

його працях зроблена перша спроба дати визначення вільного часу з точки зору його соціальної та економічної значущості, з них бере витоки сучасна соціально-економічна концепція вільного часу.

Систематичними дослідження вільного часу стали лише з середини 50-х років і пов'язані перш за все з ім'ям відомого економіста Г. А. Пруденського. У 1980-х роках з'являються дослідження, що виявляють вплив вільного часу на формування особистості [69, С. 7]. Дозвілля осмислюється як час, коли можна чогось досягнути, його специфіка визначається конкретними історичними умовами.

Серед визначень поняття „дозвілля” в довідковій та дослідницькій літературі різного часу превалюють трактування, які акцентують здебільшого на часовому та діяльному (або бездіяльному) аспектах, вільному обранні занять, самоцінності діяльності у вільний час. Серед цих тлумачень помітні загальні тенденції: дозвілля асоціюється з вільним часом, існує певне протиставлення праці та дозвілля, орієнтація переважно на індивідуалізовану діяльність за власним розсудом [70, с. 797; 103, с. 177; 54, С. 786; 94, С. 304]; 74, С. 232; 81, С. 61]. Студентське дозвілля досліджувалося у працях Г.Науменка, А.Орлова, Б.Грушина та ін. [116].

На нашу думку, поняття вільного часу, дозвілля не отримало ще загальної характеристики в повному обсязі. Поділяємо думку І. Петрової, що дослідження дозвілля в контексті виключно вільного часу завжди потребує додаткового уточнення. Якщо зважати тільки на критерій вільного часу для характеристики дозвілля, складається враження про його другорядність стосовно робочого часу. [108].

Погоджуємося з О. Бойко, котра зазначає, що неправомірним є повне ототожнення вільного часу та дозвілля: „Вільний час – темпоральна характеристика, дозвілля – вільний час, заповнений чим-небудь завдяки активності суб'єкта, тобто це характеристика ще й діяльнісна” [52, С. 14].

Частина сучасних авторів, представників педагогічних та інших наук, акцентують увагу на тому, що дозвілля є часом особливого характеру активності. Наприклад, Р. Азарова зазначає: „Дозвілля – це проміжок часу, який суб’єктивно оцінюється людиною як такий, що належить їй, та наповнюється цілеспрямованою корисною діяльністю [45, С. 65]. Г. Аванесова стверджує, що уявлення про дозвілля „...пов’язане з позитивною його оцінкою, розумінням важливості конструктивного змісту [44, С. 9].

Відповідно до означених наукових позицій, трактуємо «дозвілля студентів» як історичне та соціально-культурне явище, яке ґрунтується на задоволенні дозвіллевих потреб у вільний час у спеціально створеному просторово-інституціональному середовищі, і є особливим контекстом студентської активності.

1.3.2. Головні методологічні підходи та методи. У роботі використані конкретно-проблемні методи, які включають загальнонаукові та спеціально-історичні. Серед загальнонаукових методів – аналіз, опис, індукція, історичний та логічний методи. Аналіз використаний при роботі з джерелами та літературою для отримання необхідних фактів та висновків. Опис застосований для відображення інформації, накопиченої завдяки отриманню фактів. Індукція використана для здійснення міцного підґрунтя для висновків. Історичний метод передбачає розгляд становища студентів та їх суспільної активності у часі, з врахуванням відповідних змін. Логічний метод застосовується при роботі з джерелами, при виробленні структури дослідження. Метод періодизації вжитий при аналізі історіографії, а також досліджень, у яких опрацьовувався категоріальний апарат роботи.

Спеціально-історичні методи, використані у роботі, знаходяться у прямій залежності від методологічних підходів, таких як позитивізм, повсякденна історія, усна історія. Спільні всім підходам є історико-генетичний метод, за допомогою якого встановлені були причинно-наслідкові зв’язки між фактами, визначені причини, що формували становище студентів, сприяли їх суспільній

активності. Також у роботі використовується синхронний метод для опису подій в межах певного хронологічного зрізу. Серед особливих методів усної історії, використаних у роботі – метод збирання інформації за допомогою інтерв'ю.

У роботі використовується позитивістський підхід, що передбачає опору на індуктивний метод та опис. На рівні позитивістської методології схема добування наукового історичного знання виглядає так: історичне узагальнення отримується внаслідок накопичення фактів, що уявляються автономними. Дослідження чітко поділяється на дві частини: реконструкцію фактів і встановлення закономірностей, причому факти видобуваються лише шляхом критичного аналізу повідомлень історичних джерел, а закони встановлюються шляхом узагальнення цих фактів, кожний із яких розглядається як ізольований від інших та незалежний від позиції дослідника. Історію у позитивізмі розуміють як не належний людині, наперед заданий, тобто об'єктивний процес.

Індуктивний метод займає особливе місце в наукових заходах. Він включає в себе в першу чергу обов'язкове накопичення експериментальної інформації. Ці дані виступають як база для подальших узагальнень, оформлених у вигляді наукових гіпотез, класифікацій і так далі.

Метод опису спрямований на закріплення і передачу результатів дослідження за допомогою визначених знакових засобів. Емпіричний опис - це фіксація засобами природної або штучної мови зведень про об'єкти, даних у спостереженні, а також перебування емпіричних залежностей між результатами вимірів.

Одним з підходів є історія повсякденності, формування якого відбувалось разом із розвитком західноєвропейської філософської думки. Дослідники повсякденності вважають, що його елементи можна зустріти впродовж історичного розвитку людства, зокрема у працях філософів. Вони у тій чи іншій мірі розглядали буденне життя людини, її емоційно-вольовий стан, почуття,

переживання, світосприйняття, але не визначали ці дослідження категорією “повсякденності”.

Російська дослідниця Н. Пушкарьова вважає, що термін “повсякденність” у науковий обіг увів З. Фрейд у праці “Психопатологія повсякденного життя” [113]. Але варто зауважити, що австрійський науковець використовував цей термін у контексті вивчення досліджень з психології. А для вивчення історії його вперше застосували представники школи “Анналів” – одного з провідних дослідницьких напрямів у історичній науці, який виник у Франції у 1929 році. Його назва походить від журналу “Аннали”, який заснували М. Блок та Л. Февр. [138].

Напрямок історії повсякденності достатньо швидко розвивався у російській історіографії, де здобув державну підтримку у вигляді грантів [88; 138]. Одним з прикладів подібних досліджень є робота Орлова І. Б. “Советская повседневность: исторический и социологический аспекты становления”. [106].

В українській історіографії тема повсякденного життя з’явилась практично із здобуттям країною незалежності. Одним з перших українських науковців, хто почав працювати над теоретичним аспектом повсякденності, був О. Удод. У своїй праці “Історія повсякденності як методологічна проблема” автор розкриває актуальність людинознавчої історії. Він акцентує увагу на методологічному, світоглядному та політичному значенні цього напрямку. Науковець вважає, що історія повсякденності – це перш за все, процес олюднення побуту, психологізація щоденного життя, ставлення людини до побутових проблем, до влади, держави і суспільства в цілому крізь призму особистісного сприйняття умов життя [132].

За час незалежності в нашій країні з’явилося кілька своєрідних центрів вивчення історії повсякденності. Найбільш ґрунтовно над цією проблематикою працюють вчені Інституту історії НАН України. На сайті Інституту історії є розділ, що має назву “З історії повсякденного життя” [77]. На цьому Інтернет-ресурсі представлені останні напрацювання науковців у рамках історії

повсякденного життя населення України. У вільному доступі є монографії, присвячені повсякденності українців у період НЕПу, а також нариси соціальної історії повоєнної України (друга пол. 40-х рр. – середина 50-их рр.) [77]. За підтримки Інституту історії НАН України відбулися конференції, на яких фахівці дискутували з актуальних проблем вивчення історії повсякденності [79]. Так, у 2010 та 2011 роках у м. Переяслав-Хмельницький відбулась конференція “Історія повсякденності: теорія та практика”, у вересні 2010 року у м. Києві пройшов науковий форум “Історія України крізь призму мікроісторії та історії повсякденності”, у жовтні 2010 року у м. Харкові було проведено конференцію “Історія повсякденності: “наукова територія”, методи дослідження, успіхи і перспективи в Україні”.

В останні роки проблематика повсякденності в Україні різноманітна та розмаїта за географією та часом, дослідники часто звертаються до вивчення повсякдення окремих соціальних груп (вікових, за заняттями, за місцем проживання, регіональних) [78], Лукашевич О. М. [96] [101]. [58], Заболотна Т. В. [73], Пенькова А. Б. [108;111;129].

З’явилися спеціальні дослідження, в яких представлені методологічні підходи в контексті повсякдення до вивчення історії українського студентства. Зокрема, слід згадати дослідження Н.М.Хоменко [135].

Ще одним напрямком, який використано у даній роботі, є усна історія. Попри те, що окремі дослідження із застосуванням методу усної історії проводилися вже в 1930–1940-х рр., інституційне оформлення цей напрямок отримав лише у 1948 р., коли було створено Центр дослідження усної історії при Колумбійському університеті у Нью-Йорку [82]. Період 1940-х – середини 1960-х рр. пов’язаний із становленням усної історії та діяльністю перших фахівців у цій ділянці – Алана Невінса та Луїза Стара. Вони та їхні колеги розглядали усну історію насамперед як засіб збирання та фіксації усних спогадів видатних і впливових особистостей. Тогочасні дослідники вбачали своє основне завдання в розширенні джерельної бази, у формуванні нових

архівів з транскриптів інтерв'ю, попередньо записаних на аудіоплівку. З цією метою історики ретельно добирали питання, заздалегідь вибудовували структуру інтерв'ю, скеровуючи свого оповідача у потрібному напрямку, домагаючись максимально повної і детальної розповіді про певні важливі події чи осіб. Усвідомлення виняткової ролі інтерв'юера як співавтора оповіді, від якого значною мірою залежить зміст і обсяг розказаного, прийшло значно пізніше, після того, як було накопичено величезний практичний досвід та пройдено чималий шлях теоретичних дискусій.

Наприкінці 1960-х – у 1970-х рр. спостерігається стрімкий розвиток усної історії. Саме в цей час відбувається суттєва зміна у розумінні суті та призначення усної історії в контексті подальшої антропологізації історичних досліджень, з одного боку, та піднесенням суспільних рухів (студентського, профспілкового, жіночого, антирасистського та ін.) – з другого. Дослідники цієї генерації вбачають особливу місію усної історії в тому, щоб надати голос тим маргіналізованим та дискримінованим соціальним групам і верствам, які досі були «невидимі» для істориків, чия історія тривалий час залишалась поза увагою історичної науки (насамперед, етнічним та расовим меншинам, жінкам, робітникам та ін.).

Використання методики усної історії у нашій роботі пов'язана з розробкою анкети інтерв'ю з учасниками навчального процесу у вишах Одеси у другій половині ХХ ст. Анкета включає наступні положення: вступне слово для привернення уваги респондентів; 18 питань, на які респондент повинен дати розгорнуту відповідь. В анкету включались наступні блоки питань: чинники формування рішення щодо обраної спеціальності; умови проживання (особи з сільської місцевості); особливості навчального процесу; матеріальне питання; здоровий спосіб та спортивне життя; особливості моди; мовне питання; особливості проведення вільного часу; культурно-масова робота. Майже в кожному питанні існують підпитання для направлення розповіді респондента в потрібному напрямку.

Інтерес до дослідження особливостей студентського життя проявлявся серед дослідників як за часів УРСР так і за часів Незалежності України. Головною відмінністю між радянськими та українськими дослідниками слід вважати суспільно-політичний чинник. Тобто при існування радянської системи студентське життя було наповнено політикою комуністичної партії з усіма витікаючими наслідками від цього. Українські дослідники розглядають у своїх працях студентство як окрему ланку суспільства, яка має свої особливості в навчальному, науковому, спортивному, культурному напрямку.

Наступний момент – це джерельна база. При вирішенні питань щодо дослідження особливостей певного процесу джерельна база відіграє допоміжну та доповняльну роль. Преса та спогади в собі мають унікальну інформацію, яка має можливість підтверджувати правдивість певного історичного факту.

Щодо методів та понятійного апарату, які використані при дослідженні теми, слід зазначити про різноманітність наукових дискусій понятійного апарату. Таким чином, такі поняття як «студентство», «молодь» та ін. дослідники теж розглядають в різних контекстах, як в історичному так і в соціологічному. Крім того, для дослідження були використані такі поняття як «історія повсякденності», «побутова історія», «усна історія». Ці поняття з'явилися відносно недавно. Але завдяки їх значенню в дослідженні історичних особливостей розкриваються нові особливі історичні моменти, дослідження яких неможливе без них.

Розглянувши особливості історіографічної і джерельної бази та методичні основи досліджуваної теми, в наступному розділі розглянемо особливості студентського життя в Україні у складі СРСР в загальному вигляді.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження можна прийти до наступних висновків.

Історію дослідження особливостей студентського життя в обраний період можна розділити на два етапи. Перший етап пов'язаний з дослідженнями радянських дослідників, другий етап пов'язаний з періодом становлення та розвитку незалежної України. Різниця між ними полягає передусім у методологічних підходах, а також у широті проблематики досліджень.

Питанню особливостей студентського життя було приділено увагу в Радянському Союзі та за часів Незалежності України. Звичайно, в обидва періоди дане питання було висвітлено в особливих ракурсах. Якщо в СРСР тема "студентське життя" розглядалася як частина історії суспільства, то в період становлення та розвитку Незалежної України даному питанню була приділена увага із залученням нових методологічних підходів: усної історії, школи "Анналів", що вивчає прояви людини в історії, історії повсякдення. Зокрема воно розглядалось у розрізі навчального процесу, дозвілля та ін. Крім того, при введенні нових понять, як «побутова історія» та «історія повсякденності», тематика студентського життя розкривається у новому ракурсі, тому що залучаються не тільки письмові джерела, але й усні.

Розглянуто наукову дискусію стосовно понятійного апарату. Такі поняття, як «студентство», «молодь» та ін. дослідники розглядають в різних контекстах.

У досліджуваний період, вища освіта тільки набирає обертів в контексті зростання кількості студентів в університетах та відкриттям нових спеціальностей. Особливою популярністю користувалися такі вузи, як Київський державний університет, Львівський державний університет, Київський та Харківський політехнічні інститути.

Суспільна активність студентської молоді в досліджуваний період носить суспільно-політичний характер. Звичайно в 1960-х рр. активність в усіх сферах

життя тільки почала зростати, але вже в 1970-х рр. можна стверджувати про активність студентства як невід'ємну частину життя вищого навчального закладу, незважаючи на особливості політичної пропаганди серед студентства. Для отримання навичок та необхідних знань навчальний процес відіграв ключову роль.

Суспільне становище одеської студентської молоді можна оцінювати як активне. У досліджуваній період проводилися різні заходи, які допомагали студентам виробити дисципліну, відповідальність та розкрити в собі нерозкриті здатності. Водночас перепорою на шляху вільної активності були ідеологічні рамки, які відіграли неоднозначну роль у визначенні студентських суспільних позицій.

В сфері науки, студентська молодь залучалася до наукових гуртків, до наукових заходів у вигляді олімпіад, конференцій та проведення наукових вечорів на різні тематики.

Щодо художньої самодіяльності, то в цьому напрямі студентство було залучено у повному обсязі. Культурне життя було в свою чергу насиченим. Хоч й не вистачало коштів для розваг, але студенти все ж таки знаходили шляхи для подолання матеріальних бар'єрів. Необхідно відмітити, що студентська молодь могла проводити свій вільний час по-різному. Деякі могли займатися самоосвітою в гуртожитках, але в основному молодь намагалася розширити своє культурне життя.

У досліджуваній період студентство було достатньо активним. Студентів залучали до всіх заходів, які організовували вищі навчальні заклади, як наукові, культурні, спортивні та інші. До певної міри активність була і результатом державної молодіжної політики, а також ініціативи самих студентів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Опубліковані джерела

1. Даешь советская молодежь [Электронный ресурс] // Советское время – Режим доступа до ресурсу: - <http://sovietime.ru/molodezhnaya-moda-v-sssr/kak-razvlekalas-sovetskaya-molod-zh>.
2. Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту / Наказ Міністерства освіти України від 02.06.1993 р. № 161 «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах». – К., – 1994. – 336 с.
3. Звіт ОДУ за 1970/71 навч. рік.
4. Звіт ОДУ за 1971/72 навч. рік.
5. Звіт ОДУ за 1972/73 навч. рік.
6. Научно-исследовательская и творческая работа студентов и учащихся средних учебных заведений: сборник основных постановлений, приказов и инструкций / под ред. В.И. Крутова. – М.: Высш. шк., 1984. – 143 с.
7. О недельной загрузке студентов всеми видами учених занятий : инструктивное письмо Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 31 июля 1962 г. №И-37 // Высшая школа: сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1965. – С. 88 – 89.
8. О сроках подготовки и улучшении использования специалистов с высшим и средним специальным образованием : постановление от 21 мая 1964 г. № 499 // Высшая школа: сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1965. – С. 74 – 77.
9. Об утверждении Положения о научно-исследовательской работе студентов // Бюллетень Министерства высшего и среднего специального образования. – 1961. – № 8. – С. 14–17.

10. О мероприятиях по реализации постановления июньского (1963 г.) пленума ЦК КПСС : из приказа по Министерству высшего и среднего специального образования СССР от 20 августа 1963 г. № 263 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1965. – С. 100 – 103.

11. Поліщук О. Гармонія зростання // Радянська освіта. – 1965. – 3 лютого. – С. 2.

12. Постановление Совета Министров СССР от 22 января 1969 года №64 «Об утверждении положения о высших учебных заведениях СССР» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15196.htm>.

13. Постановление «О порядке выплаты стипендии студентам высших учебных заведений в период прохождения ими производственной практики» №609 от 8.08.68 [Электронный ресурс]- Режим доступа: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15278.htm>.

14. Постановление Совета Министров СССР «О мерах по дальнейшему улучшению организации летних работ студенческих отрядов» №386 от 26.05.1976 год [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex14301.htm>.

15. Положение Министра высшего и среднего специального образования СССР от 18 июля 1974 г. N 600 «О производственной практике студентов высших учебных заведений» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex14495.htm>.

16. Приказ Минвуза СССР от 11.06.1973 N 513 Об утверждении положения о курсовых экзаменах и зачетах в высших учебных заведениях СССР. от 11 июня 1973 г. N 513 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://intellect->

invest.org.ua/content/userfiles/files/social_history_pedagogic/official_documents/Prikaz_MinVUZ_Ob_ekzam_i_zachetah_1973.pdf.

17. Приказ МВ и ССО СССР от 30 ноября 1966. – № 668. – М., 1966. – 4 с.
18. Приказ «Об утверждении о производственной практике студентов высших учебных заведений СССР» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15306.htm>.
19. Советская система образования глазами иностранцев//»Огонёк». – 1970, - №11. – С.9.
20. Студенти-кіноаматори // Радянська освіта. – 1965. – 27 березня. – С.1.
21. Чухліб В. Пісня кличе в дорогу // Радянська освіта. – 1965. – 13 березня. – С.3.
22. Якупов Н. На подвиге отцов. Из опыта идеологической работы// Знамя коммунизма. – 1971. - 10 августа.

Архівні джерела

Усні джерела

23. Інтерв'ю Арутюнян С. С. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 4.12.2013 р. Зберігається в сімейному архіві Кулікової Є. О.
24. Інтерв'ю Баранова В. Г. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 15.02.2014 р. Зберігається в сімейному архіві родини Кулікових.
25. Інтерв'ю Васютинська Л. А. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 7.11.2013 р. Зберігається в сімейному архіві родини Кулікових.
26. Інтерв'ю Величко Г. О. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 06.02.2014 р. Зберігається в сімейному архіві Кулікової Є. О.
27. Інтерв'ю Дубовик О. Ю. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 7.11.2016 р. Зберігається в сімейному архіві родини Кулікових.

28. Інтерв'ю Ітигіна О. В. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 12.11.2013 р. Зберігається в сімейному архіві Кулікової Є. О.
29. Інтерв'ю Кубліков В. К.. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 17.12.2013 р. Зберігається в сімейному архіві Кулікової Є. О.
30. Інтерв'ю Лапіна І. С. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 2.11.2013 р. Зберігається в сімейному архіві Кулікової Є. О.
31. Інтерв'ю Левинський С. В. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 17.12.2011 р. Зберігається в сімейному архіві Кулікової Є. О.
32. Інтерв'ю Лесневська К. А. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 21.12.2011 р. Зберігається в сімейному архіві родини Кулікових.
33. Інтерв'ю Лисовської Л. П. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 7.11.2016 р. Зберігається в сімейному архіві родини Кулікових.
34. Інтерв'ю Мацкул В. М. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 27.01.2012 р. Зберігається в сімейному архіві Кулікової Є. О.
35. Інтерв'ю Петрова Н. І. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 06.02.2012 р. Зберігається в сімейному архіві Кулікової Є. О.
36. Інтерв'ю Почколіна С. В. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 15.02.2012 р. Зберігається в сімейному архіві родини Кулікових.
37. Інтерв'ю Скороход Т. О. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 7.11.2016 р. Зберігається в сімейному архіві родини Кулікових.
38. Інтерв'ю Спиридонова Л. К. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 15.01.2012 р. Зберігається в сімейному архіві Кулікової Є. О.
39. Інтерв'ю Сташкевич Н. М. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 27.10.2013 р. Зберігається в сімейному архіві Кулікової Є. О.
40. Інтерв'ю Степова Т. Г.. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 27.10.2012 р. Зберігається в сімейному архіві Кулікової Є. О.
41. Інтерв'ю Хомутенко В. П. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 5.12.2013 р. Зберігається в сімейному архіві Кулікової Є. О.

42. Інтерв'ю Чернишев В. Г. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 8.11.2016 р. Зберігається в сімейному архіві родини Кулікових.

43. Інтерв'ю Шикіної Н. А. Записано Кулікової Є. О. на аудіоносій, 7.11.2016 р. Зберігається в сімейному архіві родини Кулікових.

ЛІТЕРАТУРА

44. Аванесова Г. А. Культурно-досуговая деятельность: теория и практика организации : учеб. пособие для студентов вузов / Г. А. Аванесова. — М. : Аспект Пресс, 2006. — 236 с.

45. Азарова Р. Н. Социально-педагогическая организация досуга учащейся молодежи : автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.05 / Р. Н. Азарова. — М., 2005. — 48 с.

46. Бабаєва Е. В. Из истории самоуправления студентов Москвы в 1970-е годы / Е. В. Бабаєва. // Современные проблемы сервиса и туризма. — 2011. — №4. — С. 53–60.

47. Бадер А. В. Громадсько-політична діяльність як елемент повсякденного життя студентської молоді УРСР у середині 1950-х – середині 1980-х рр. (на матеріалах Донбасу) // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — 2012. - №18(253). — С. 164-171.

48. Бадер А. Спорт у житті студентської молоді УРСР у середині 1950-середині 1980-х рр. / А. 48. Бадер. // Теорія методика підготовки спортсменів. — С. 183–185.

49. Баран В. К. Україна 1950- 1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук : спец. 07.00.01 / Баран В. К. — Львів, 1997. — 46 с.

50. Біленький Є. А. Словник соціологічних термінів і понять / Є. А. Біленький. — К.: Кондор, 2006. — 372 с.

51. Бовкун В. В. Образ жизни советской молодежи: тенденции, проблемы, перспективы / В. В. Бовкун. — М.: Высшая школа, 1988. — 144 с.

52. Бойко О. П. Культура дозвілля в суспільстві ризику: монографія/ О. П. Бойко. — Суми : УАБС НБУ, 2011. — 285 с.
53. Боряз В. Н. Молодежь: методологические проблемы исследования/В. Н. Боряз. — Л.: Наука, 1973. — 155 с.
54. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — Київ : Ірпінь : Перун, 2009. — 1736 с.
55. Власова Н. М. Дозвілля студентів України в 1953-1964 рр./ Власова Н. М. // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. — Випуск 41, — Харків. - 2011. — С. 146–150.
56. Власова Н. М. Навчальна діяльність студентства України в 1953-1964 рр. / Н. М. Власова. // «Наука. Релігія. Суспільство». — 2009. — №2. — С. 13–17.
57. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: [Навч. посібник] / Володимир Михайлович Галузинський, Микола Борисович Євтух. — К.: Вища шк., 1995. — 237 с.
58. Герасимова М. С. Повсякденне життя населення Донбасу в 1945 - 1953 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "історія України" / Герасимова М. С. — Донецьк, 2007. — 20 с.
59. Генегга Р. Участь львівського студентства в русі опору в другій половині 1940-х - на початку 1950-х рр. // УІЖ. - 2007. - №. 3. - С. 97-112.
60. Гіперс З. В. Художня творча діяльність студентів вищих навчальних закладів України (1960-1995 рр.) : спец. 13.00.01 "теорія та історія педагогіки" / Гіперс З. В. — Київ, 1998. — 20 с.
61. Глоссарий современного образования / Под ред. проф., д-ра ист. наук В.И.Астаховой и чл.-корр. Академии пед. наук Украины А.Л.Сидоренко. — Харьков: Око, 1998. — 272 с.
62. Голубнича Л. О. Досвід організації самостійної роботи студентів ВНЗ Східної України [Електронний ресурс] — Режим доступу: 3078-6430-1-SM.pdf.
63. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. — Київ: Либідь, 1997. — 376 с.

64. Гордеев Б. В. Идейно-политическое воспитание студентов / Б. В. Гордеев. – К. : Вища шк., 1984., с. 34–35.

65. Давыдова А. И. Студенческое самоуправление как средство повышения качества подготовки специалистов в системе среднего профессионального образования: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 / А. И. Давыдова. – Ульяновск, 2009. – 20 с.

66. Добрынина В.И. Молодежь России: три жизненные ситуации: специализированная информация/В. И. Добрынина, Т. Н. Кухтевич, С. В. Туманов. – М.:ИНИОН РАН, 1998. – 115 с.

67. Довганич О.Д. Ужгородський державний університет. – Ужгород: Карпати, 1984. – 78 с.

68. Дорофей В. Т. Роль громадських організацій у комуністичному вихованні молоді / В. Т. Дорофей. – К.: Знання, 1983. – С. 12 .

69. Дробинская Е.И., Соколов Э.В. Свободное время и развитие личности/ Е.И. Дробинская, Э.В. Соколов – СПб., 1983. - С. 7.

70. Досуг // Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль.— М., 1984. — Т. 1. — С. 481.

71. Ебель А., Панчук А. Побут та дозвілля студентів Київського університету у 1960-х – середині 1970-х років // Етична історія народів Європи – Випуск №39.– С. 124-128.

72. Ефименко Г.Г. Высшее образование в Украинской Советской Социалистической Республике / Г.Г. Ефименко, Г.А. Лилицкий, В.А. Баженов. – К. : Вища школа, 1983. – 94 с.

73. Заболотна Т. В. Повсякденне життя населення Києва в роки нацистської окупації 1941 - 1943 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / Т.В. Заболотна. – К., 2008. – 20 с.

74. Зборовский Г.Е., Орлов Г.П. Досуг: действительность и иллюзия // Г.Е. Зборовский, Г.П. Орлов – Свердловск, 1970. -С. 232.

75. Здоровега В. Львівський орден Леніна Державний університет імені І.Франка. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1973. – 40 с.

76. Иваненков С.П. Студенческие трудовые отряды: опыт, анализ, перспективы / С.П. Иваненков, И.Е. Сазонов. – С.Пб. : Питер, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ivantnkovs.narod.ru>.

77. Інститут історії національної академії наук України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua>.

78. Ісайкіна О. Д. Побут і дозвілля міського населення України в повоєнний період (1945 - 1955 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / О. Д. Ісайкіна. – К., 2006. – 20 с.

79. “Історія повсякденності: теорія і практика”: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14-15 трав. 2010 р. / [Упоряд.: Лукашевич О. М., Нагайко Т. Ю.]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 246 с.

80. Калакура Я. С. Трудовое воспитание студентов / Калакура Я. С., Власюк В. В. – К.: Вища шк., 1984. – 59 с.

81. Кірсанов В. В. Теоретико-методологічні та методичні засади педагогічної діагностики організації дозвілля : монографія / В. В. Кірсанов. — Київ : Альтпресс, 2006. — 352 с.

82. Кісь О. Усна історія: концептуальні засади. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка: Серія «Історія». – Тернопіль. – Випуск 2. – Частина 3. – С. 212-220.

83. Клепиков А. Педагогические проблемы профессионального становления будущих специалистов в студенческих строительных отрядах // Проблемы высшей школы. – 1976. – Вып. 25. – С. 87 – 94.

84. Клепиков О. Школа студентського гарту / О. Клепиков. – К. : Знання, 1974. – 32 с.

85. Коваль І. М. Історіографічне осмислення історії Одеського університету: віхи, люди, тексти, підсумки / І. М. Коваль, В. М. Хмарський. // Краєзнавство. – 2015. – №1/2. – С. 89–98.

86. Ковпак Л. В. Найближча історія. Україна. 1945-2000 рр. – К.: Вид-во «Наш час», 2007. – 248 с.

87. Коляда І., Ралко Р. Студентські будівельні загони: до історії патріотичного руху студентської молоді в УРСР (1962-1989 рр.) / /«Краєзнавство» – №2, - 2012 рік – С. 141-149.

88. Коляструк О. А. Апологія історії повсякденності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu_ist/2009_17/apologiya.pdf.

89. Кравець В. Трудові автографи студентства / Кравець В. // Дніпро. – 1985. – №7. – С. 49 – 56.

90. Кравець В. М. Випробувана школа гарту майбутніх спеціалістів / Кравець В. М., Клепиков О. І. // Комуніст України. – 1981. – № 8. – С. 54 – 61.

91. Кропивко О. М. Київські вузі в 1960-70-х роках: аспекти повсякденного життя// «Молодий вчений» - Частина 3. - №12(27), грудень 2015 р. – С. 12-15.

92. Кожушний В. Наш туристський клуб «Романтик» / Кожушний В. // Естетичне і фізичне виховання та побут студентів : матеріали першого республіканського зльоту студентів-активістів. – Вид-во Київського ун-ту, 1970. – С. 106–108.

93. Котовская М. Г., Шалыгина Н. В. Советское студенчество 1970-х годов: проблемы ментальности//Общественные науки и современность. - №3. - 2013. – С.152-162.

94. Культура и культурология : словарь / сост. и ред. А. И. Кравченко. — М. : Акад. проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2003. — 928 с.

95. Лисовский В.Т. Советское студенчество: социологический очерк. – М.: Высшая школа, 1976. – 304 с.
96. Лукашевич О. М. Побут та дозвілля сільського населення України (1920 – 1930 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України”/ О. М. Лукашевич. – К., 2006. – 16 с.
97. Луков, В.А. Воспитание как ответ на вызовы глобализации [Текст] /В.А. Луков //Знание. Понимание. Умение. – 2006. - №1. – С.106-109.
98. Маланчук В. Ю. Вища школа УРСР. Здобутки і перспективи (1966–1970) : наукове видання / В. Ю. Маланчук, В. М. Попов, А. Н. Новомінський. – К. : Вища шк., 1971. - С. 118.
99. Мигур М. Радість праці – у самій праці / Мигур М. // Прапор. – 1974. – № 7. – С. 2 – 3.
100. Митчик О. Ставлення студенток до фізичного виховання і спорту / О. Митчик, С. Козіброцький, І. Кліш, В. Пантік // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Т. 2. – С. 183–185.
101. Нагайко Т.Ю. Повсякденне життя сільського населення у 1941-1945 рр. (на матеріалах центральних областей України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / Т.Ю. Нагайко – Переяслав-Хмельницький, 2009. – 20 с.
102. Науменко Г. Ф. Молодежь социалистического города: быт, традиции, обычаи / Г. Ф. Науменко. – К.: Наук. думка, 1979. – 155 с.
103. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова / Рос. акад. наук., Ин-т рус. языка им. В. В. Виноградова. — 4-е изд., доп. — М. : Азбуковник, 1999. — 944 с.

104. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Історія та сучасність (1865–2015) / кол. авт. ; гол. ред. І. М. Коваль ; Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса : ОНУ, 2015. — 964 с.

105. Онищук О. О. Система підготовки кадрів науково-технічної інтелігенції через мережу вищих навчальних закладів УРСР у другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр./Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. - вип. XXXVI, - 2013. – С. 180-186.

106. Орлов И. Б. Советская повседневность: исторический и социологический 16. Аспекты становления / И. Б Орлов. // Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – М.: Изд. дом Гос. ун-та., 2010. – 317 с.

107. Педагогика: большая современная энциклопедия / Сост. Евгений Степанович Рапацевич. – Мн.: Современ. слово, 2005. – 720 с.

108. Пенькова О. Б. Традиції, свята та обрядовість населення Східної України в 1960-і – середині 1980-х рр.: державна політика й повсякденне життя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / О. Б. Пенькова. – Донецьк, 2006. – 20 с.

109. Петрова І. В. Дозвілля у теоретичних рефлексіях : монографія/ Ірина Владиславівна Петрова. — Київ : НАКККиМ, 2012. — 296 с.

110. Прокопів Л.М. Навчально-виховна робота з обдарованою молоддю у вищих педагогічних закладах України (друга половина XX століття) : монографія / Л. Прокопів. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – 256 с.

111. Прохоренко О. А. Повсякденне життя науково-педагогічної інтелігенції України в другій половині 40-х - першій половині 50-х рр. XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / О. А. Прохоренко. – К., 2008. – 18 с.

112. Пташник-Середюк О. І. Студенство як соціокультурна група / О. І. Пташник-Середюк. // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Science. – 2014. – №2. – С. 110–113.

113. Пушкарева Н. Л. “История повседневности” как направление исторических исследований// [Электронный ресурс]. // Режим доступа до статті: http://www.perspektivy.info/history/istorija_povsednevnosti_kak_napravlenije_istoricheskikh_issledovanij_2010-03-16.htm.

114. Ралко С. Р. Студентські будівельні загони в УРСР: до проблеми соціалізації радянської молоді (60-80-і рр. XX ст.)/Вісник Черкаського університету. – 2013. - №9(262). – С.94-98.

115. Розвиток студентського самоврядування у вищих навчаль-них закладах України (1917-2010 рр.): монографія / К. Г. Трибулькевич. – Одеса : КУПРІЄНКО СВ, 2016 – 454 с.

116. Рубин Б., Колесников Ю. Студент глазами социолога. [Социологические проблемы воспитания]. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовського ун-та, 1968. – 277 с.

117. Рубина Л.Я. Советское студенчество : социол. очерк / Л.Я. Рубина. – М., 1981. – 163 с.

118. Рудакова О. В. Жизненные стратегии современного российского студенчества: автореф. дис. канд. социол. наук: 22.00.04 / Рудакова Ольга Владимировна. – М., 2004. – с. 64.

119. Сергійчук О.М. Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя 1953 – 1964 рр. : автореф. дис. канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Сергійчук Олена Миколаївна. – Переяслав-Хмельницький, 2002. – 22 с.

120. Сокол В. Екзаменує трудовий семестр / Сокол В., Клепиков О. //Знання та праця. – 1976. – № 1. – С. 15.

121. Сокурская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Г. Сокурская. – Харьков: Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.

122. Самоявцев, М. В. Молодежные движения в культуре России и Запада второй половины XX века: автореф. диссертации кандидата культурологи: 24.00.01. –Нижевартовск, 2005. –36 с.

123. Сахаров В. А., Сахарова Л. Г. Особенности воспитания религиозной терпимости у студенческой молодежи в советский период (1917-1992 гг.)//ELPIS,2015. - №17. – С. 93-102.

124. Сергійчук О.М. Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя 1953 – 1964 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Сергійчук Олена Миколаївна. – Переяслав-Хмельницький, 2002. – 22 с.

125. Сечка Світлана. Клуби за інтересами як форма соціалізації студентів ВНЗ України (60-80-х рр. XX ст./Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – Випуск 43,2 2012. – С.247-254.

126. Современная западная социология: Словарь / [сост. Ю. Н. Давыдов и др.]. – М. : Политиздат, 1990. – 432 с.

127. Степанов Н. О. „Третий семестр” определяющего года/ Степанов Н. О. // Вестник высшей школы. – 1974. – №7. – С. 58 – 62.

128. Тевікова О. Матеріально-побутові умови життя українців у контексті дослідження повсякденності (1953-1964 рр.)//Український історичний збірник. – 2009. - №12. – С.244-252.

129. Тевікова О. В. Повсякденне життя громадян УРСР: соціальні та культурні аспекти (1953 - 1964 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / О. В. Тевікова. – К., 2010. – 20 с.

130. Трибулькевич К. Г. Тенденції розвитку студентського самоврядування у 1964-1979 рр.//Наукові праці. Педагогіка. – Випуск 258. Том 270. – С. 31-36.

131. Трибулькевич К. Г. Розвиток студентського самоврядування у вищих навчаль-них закладах України (1917-2010 рр.): монографія / К. Г. Трибулькевич. – Одеса : КУПРІЄНКО СВ, 2016 – 454 с.

132. Удод О. Історія повсякденності як методологічна проблема. За людинознавчу історію України (про актуальність історії повсякденності) //

[Електронний ресурс]. // Режим доступу до статті:
<http://www.novadoba.org.ua/history/data/development/udod.html>.

133. Фатюшин Ю.В. Формування культури здоров'я студентської молоді засобами фізичного виховання як важлива умова виховного процесу / Київський національний університет культури і мистецтв // Вісник КНУКіМ: Зб. наук. праць. – К., 2006. – Вип. 15. – С. 139.

134. Философский энциклопедический словарь/глав. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев и др. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 836 с.

135. Хоменко Н.М. Повсякденне життя студентської молоді України (1950 - 1960-ті рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України”/ Н.М. Хоменко. – К., 2008. – 20 с.

136. Хоменко Н. Колективне дозвілля як спосіб контролю за студентською повсякденністю / Н. Хоменко // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Сер. Філологія. Соціальні комунікації : зб. наук. ст. — Ужгород : Говерла, 2011. — Вип. 26. — С. 191–193.

137. Чиж А. Н. Формирование личности учителя во внеучебной деятельности (1960–1980 гг.) / А. Н. Чиж. — Луганск : Світлиця, 1998. — 256 с.

138. Швайба Н. Радянське повсякдення у дослідженнях російських істориків / Н. Швайба // [Упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю.]. — Переяслав-Хмельницький, 2010. – 246. –С. 36-38.

139. Шевчук А. В. Трансформація вищої освіти в Україні: ретроспективний аспект/Економічний часопис-XXI. – 11-12(1), - 2012. – С. 76-79.

140. Шевчук И.Л. К вопросу истории и правового положения студенческих отрядов / И.Л. Шевчук, Н.В. Зара // Студенческие отряды – эффективная форма политического, трудового и нравственного воспитания студенческой молодежи. – Кишенев : Статистика, 1971. – С. 7–8.

141. Ягупов В.В. Дидактичні поняття: «навчальний процес» чи «процес навчання» / В.В. Ягупов // Рідна школа. – 2000. – №2. – С.16-19.

Додаток 1
Респонденти

№	ПІБ	Рік народження	Посада	Освіта
1.	Левинський Сергій Васильович	1951	кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математичних методів аналізу економіки Одеського національного економічного університету	Одеський державний університет ім. І. І. Мечникова, механіко-математичний факультет
2.	Мацкул Валерій Миколайович	1952	кандидат фізико-математичних наук, завідувач кафедри математичних методів та аналізу економіки Одеського національного економічного університету	Одеський державний університет ім. І. І. Мечникова, механіко-математичний факультет
3.	Петрова Ніна Іванівна	1951	викладач кафедри банківської справи Одеського національного економічного університету	Одеський інститут народного господарства
4.	Почколіна Світлана Василівна	1952	викладач кафедри економіки та управління національним господарством	Одеський сільськогосподарський інститут

			Одеського національного економічного університету	
5.	Спиридонова Лідія Костянтинівна	1953	старший викладач кафедри мовної та психолого- педагогічної підготовки Одеського національного економічного університету	Одеський державний університет ім. І. І. Мечникова
6.	Лесневська Катерина Олександрівна	1954	старший викладач кафедри іноземних мов Одеського національного економічного університету	Одеський державний університет ім. І. І. Мечникова
7.	Степова Тамара Григорівна	1949	викладач кафедри обліку та аудиту Одеського національного економічного університету	Одеський інститут народного господарства
8.	Кубліков Володимир Костянтинович	1950	доктор економічних наук, професор, колишній завідував кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного	Одеський політехнічний інститут

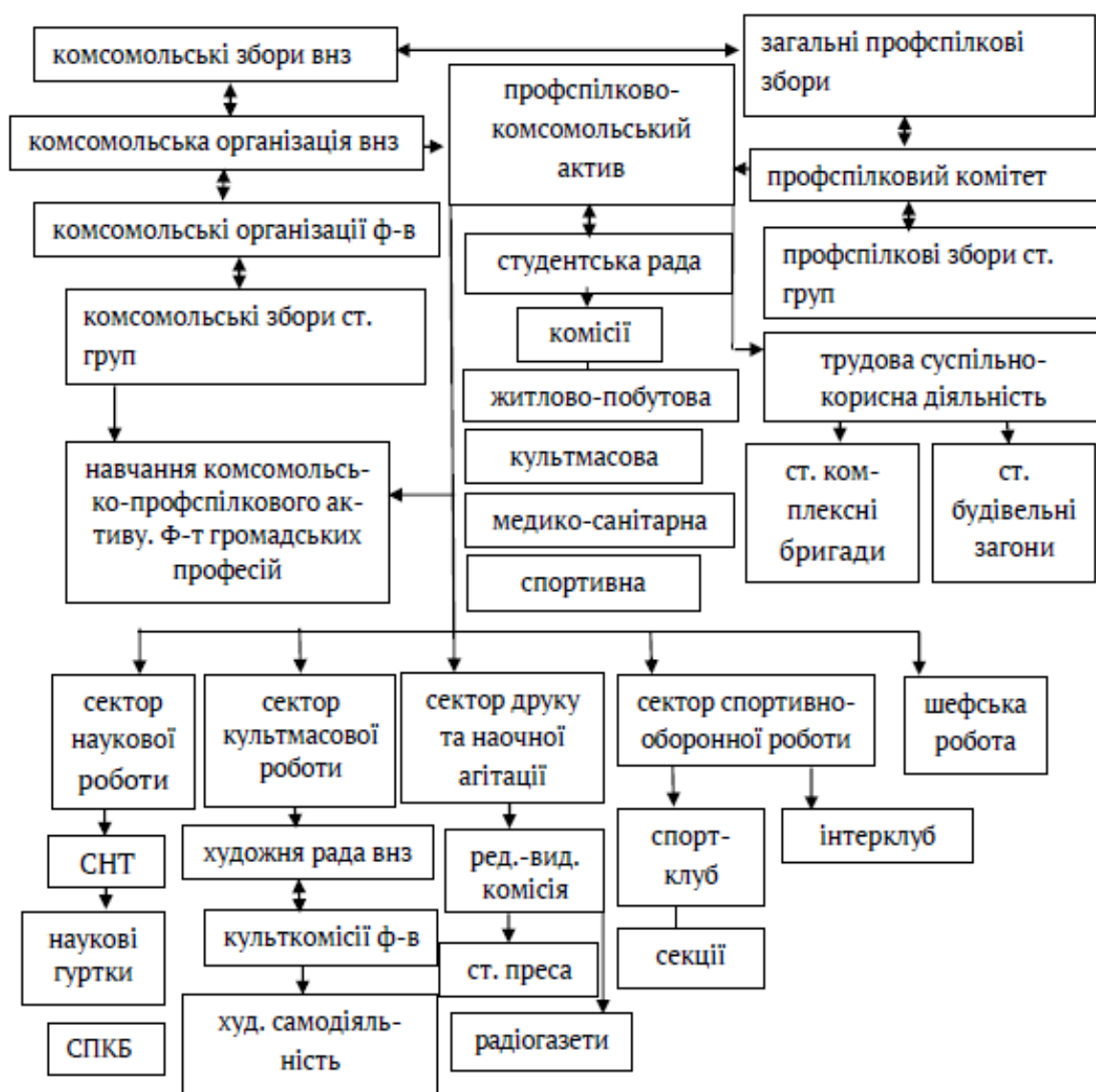
			університету	
9.	Баранова Вікторія Глібівна	1958	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного університету	Одеський політехнічний інститут інженерно-технічний факультет
10.	Хомутенко Віра Петрівна	1954	кандидат економічних наук, професор кафедри фінансів Одеського національного економічного університету	Одеський інститут народного господарства
11.	Арутюнян Світлана Сергіївна	1950	кандидат економічних наук, приват-професор кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного університету	Одеський інститут народного господарства, планово-економічний факультет
12.	Величко Геннадій Олександрович	1949	кандидат економічних наук, професор кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського	Одеський кредитно-економічний інститут

			національного економічного університету	
13.	Лапіна Ірина Сергіївна	1960	кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного університету	Одеський політехнічний інститут, інженерно-економічний факультет
14.	Ітигіна Олена Володимирівна	1949	кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного університету	Одеський інститут народного господарства, планово-економічний факультет
15.	Сташкевич Наталя Миколаївна	1957	старший викладач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного університету	Одеський інститут народного господарства, факультет економіки праці
16.	Васютинська Людмила Анатоліївна	1953	кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Одеського	Одеський інститут народного господарства

			національного економічного університету	
17.	Чернишев Валентин Геральдович	1959	кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математичних методів аналізу економіки Одеського національного економічного університету	Одеський державний університет ім. І. І. Мечникова, механіко-математичний факультет
18.	Шикіна Наталя Анатоліївна	1962	кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Одеського національного економічного університету	Одеський державний університет ім. І. І. Мечникова, механіко-математичний факультет
19.	Скороход Тетяна Олександрівна	1952	викладач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного університету	Одеський державний університет ім. І. І. Мечникова, механіко-математичний факультет
20.	Дубовик Ольга Юхимівна	1962	кандидат економічних наук, професор кафедри фінансів Одеського національного економічного університету	Одеський інститут інженерів морського флоту, інженерно-економічний факультет за спеціальністю «Економіст морського

				транспорту»
21.	Лисовська Людмила Петрівна	1947	кандидат економічних наук Одеського національного економічного університету	ОКЕІ-ОІНГ

Додаток 2

Структура студентського самоврядування у 1964-1979 рр.

Додаток 3

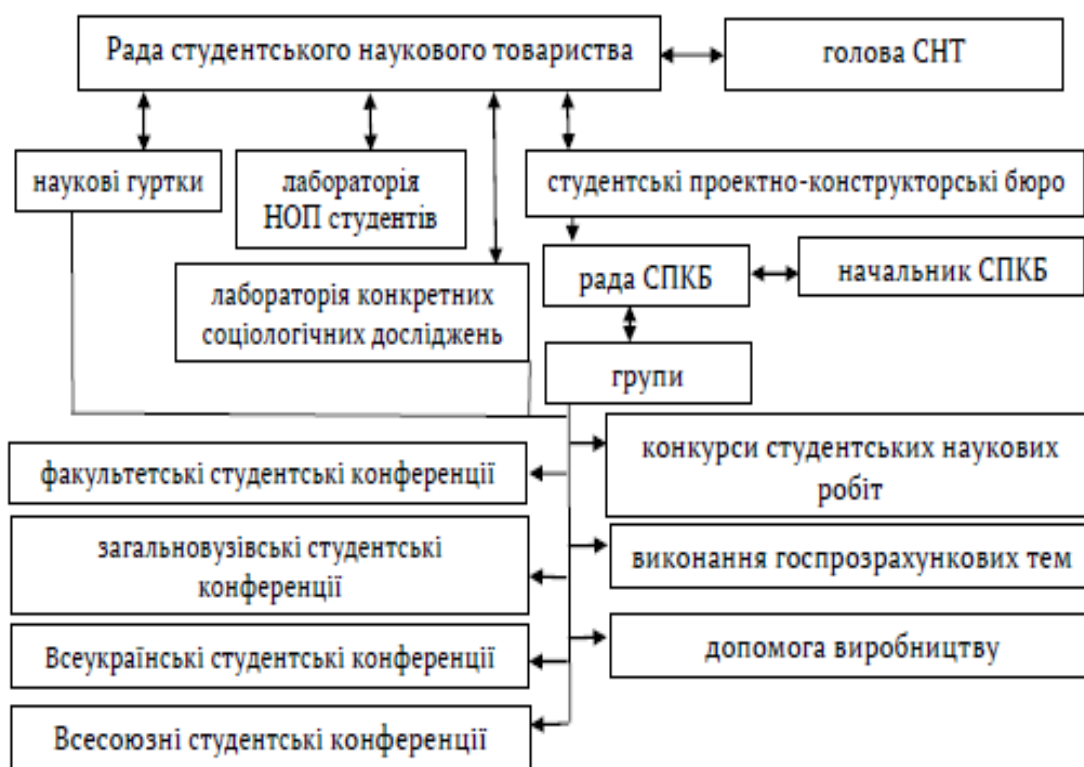

Схема роботи студентського наукового товариства у 1964-1979 рр.